

ARHIVELE NAȚIONALE ȘI ECONOMIA DE PIAȚĂ

THE NATIONAL ARCHIVES AND THE MARKET ECONOMY

Claudiu PORUMBĂCEAN

Catedra de Științe Politice și Administrative, Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Tel: 0040-257-282324

E-mail: claudiupp@yahoo.com

ABSTRACT

The paper tries to analyze a few aspects of the transformations that took place inside the Romanian administrative system, including the National Archive System, and to evaluate the results of these transformations. Meanwhile, the paper will explore the private market offer towards the archive domain. Unfortunately, a very complicated situation has occurred in places where the archive units were closed or reorganized, because a very important part of the documents were blasted. In the actual context, it seems that private companies interested in providing those kind of archive services can be a real solution to some of the issues created in this field of services.

Key words: National Archive System, open market economy, National Archive Law, archive services, archive services companies

Societatea românească post decembristă a cunoscut o serie întreagă de transformări, unele pozitive – altele negative sau, de ce nu, o sumedenie de experimente cu “autori necunoscuți” (vezi organismele internaționale). Evenimentele din 1989 au determinat multiple prefaceri de ordin politic, social, economic și cultural, cu implicații și în domeniul arhivistic. Nimeni nu contestă utilitatea trecerii de la o economie centralizată la una deschisă, de piață, sau dificultățile unui astfel de proces, dar parcă cu o perioadă mult prea lungă de tranziție.

În cele ce urmează, analiza de față încearcă să surprindă câteva aspecte definitorii ale acestor transformări care, ne place – nu ne place, au afectat și sistemul Arhivelor Naționale din România și să vedem efectele rezultate. În paralel, vom încerca, poate doar ipotetic, să urmărim oferta pieței private în domeniul arhivistic și ce soluții ne oferă acest sistem deloc concurențial cu cel de stat. O situație complicată, cu urmări nefaste pentru fondul Arhivistic Național a generat-o unitățile care din diverse motive au fost lichidate sau reorganizate. Arhivele create de aceste unități au rămas, în mare parte, fără stăpân, iar noi asistăm din păcate neputincioși la distrugerea unui volum important de documente contemporane.

De la constituirea Arhivelor Naționale (indiferent de denumirile avute) și până astăzi, această instituție a avut, în general, un buget de austeritate, dar ca și în ultimii ani parcă niciodată. Și cum într-o economie de piață totul pleacă de bani și idei nu este de mirare că Arhivele Naționale o duc din ce în ce mai greu, puține direcții județene putându-se lăuda cu rezultate spectaculoase în domeniu (excepție făcând probabil județele care au miniștri de interne de proveniență). Austeritatea se manifestă cel mai pregnant în problema spațiilor de depozitare, a îmbunătățirii aparatului din dotare, a tehnicii și condițiilor de lucru, doar inventivitatea și valoarea arhivistului român reușind să mai atenueze cât de cât aceste mari neajunsuri.

După decembrie 1989, Arhivele Naționale (Statului) au trebuit să facă și ele “pasul schimbării” pentru a nu fi depășite de transformările prin care trecea societatea românească. Din păcate, abia în aprilie 1996 a apărut o nouă Lege a Arhivelor Naționale (legea nr. 16), iar de atunci încoace se lucrează la o serie întreagă de modificări impuse tocmai de aceste transformări politico – economice.

Dacă înainte de 1989 Arhivele Statului se bucurau de o autoritate considerabilă, după acest

an ele au cunoscut o cădere, o criză de autoritate mai ales în ceea ce privește segmentul de îndrumare – asistență și control la creatorii și deținătorii de documente, fapt ce a dus la începutul unei debandade totale în ceea ce privește disciplina creatorilor. Unii dintre aceștia mergeau până la ignorarea acestei instituții sub diferite aspecte de “democrație” sau “firmă privată”. Această debandadă a fost oarecum favorizată și de guvernele perindate după 1989 care au reușit să promulge o sumedenie de legi cu aspecte contradictorii referitoare la constituirea și păstrarea documentelor în depozite proprii de către creatori. A fost destul de greu ca Arhivele Naționale și specialiștii săi să treacă peste aceste sincope de sistem și să recâștige autoritatea și respectul de altădată al acestei instituții.

După cum era și firesc, marea proprietate de stat trebuia lichidată, transformată sau privatizată, condiții esențiale pentru o economie de piață, deziderat îmbrățișat și de guvernării post decembriști ai României. Acesta este, în opinia noastră, primul moment (sau primul semnal de alarmă) pe care Arhivele Statului l-au ratat. Începând cu Regulamentul de aplicare a Legii fondului funciar nr.18/1991 (guvernul Petre Roman), care la art. 48 prevede că arhivele fostelor CAP – uri trebuiau preluate de primăriile la care erau arondate teritorial (și care a fost un dezastru total – camioane întregi umplute și deșertate fără nici o noimă, într-un timp foarte scurt și imposibil de controlat de doi sau trei arhiviști câți erau angajați într-un județ la acea oră) și până la legea nr.64/1995 prin care se constituie lichidatorii juridici, arhivele marilor creatori au fost mutate, împărțite, împrăștiate și nu de puține ori chiar distruse. Este cu atât mai dureros cu cât astfel de cazuri au fost depistate la nivel ministerial (vezi Ministerul Învățământului, al Turismului ș.a.).

Este de remarcat faptul că majoritatea legilor emise în perioada 1990 – 2000, începând cu Legea nr. 15/1990 privind reorganizarea unităților economice de stat ca regii autonome și societăți comerciale, Legea privatizării societăților comerciale nr. 58/1991 (legea FPS), Legea nr.64/1995 privind procedura reorganizării și lichidării judiciare ș.a., ca și instrucțiunile, normele sau regulamentele de aplicare a lor nu numai că nu dau nici o soluție pentru salvarea acestor documente, dar nici măcar nu cuprind vreo referire la arhive⁵⁹. O excepție o constituie totuși Legea contabilității nr. 82/1991, care la art. 30 precizează: “În caz de încetare a activității persoanelor prevăzute la art. 1 (regii autonome, societăți comerciale, instituții publice, unități cooperatiste, asociațiile și celelalte persoane juridice, precum și persoanele fizice care au calitatea de comerciant – n.n.), bilanțul contabil, precum și registrele și celelalte documente la care se referă art. 25 (documente justificative, state de plată), se predau la Arhivele Statului în conformitate cu prevederile Legii Fondului Arhivistic al României, dacă legea nu dispune altfel”⁶⁰. Pentru a preîntâmpina și opri distrugerile de documente, Legea nr. 40/1990 privind organizarea și funcționarea Ministerului de Interne prevede anumite obligații pentru Arhivele Statului: “Organizează, îndrumă și controlează în condițiile prevăzute de lege, activitatea privind constituirea, evidența, selecționarea, păstrarea, conservarea și folosirea documentelor din FAN; organizează preluarea de la persoane juridice și fizice, potrivit legii, a documentelor care se păstrează permanent; asigură conservarea și protecția acestora”⁶¹.

Legea Arhivelor Naționale nr. 16/1996, la art. 4 precizează: “Persoanele fizice și persoanele juridice, creatoare și deținătoare de documente care fac parte din FAN al României, denumite în continuare creatori și deținători de documente, răspund de evidența, inventarierea, selecționarea, păstrarea și folosirea documentelor, în condițiile prevederilor prezentei legi”⁶². Aceeași lege, la art. 5, literele b, c, stipulează:

“b) Controlează aplicarea prevederilor legislației în vigoare pe linia muncii de arhivă și stabilește măsurile ce se impun potrivit legii;

c) Preia de la creatorii și deținătorii de arhivă documentele care fac parte din FAN, în

⁵⁹ LAURENȚIU MERA, *Îndreptar arhivistic pentru personalul care creează, păstrează și folosește documente*, Cluj Napoca, 2001, p. 315-319.

⁶⁰ *Legea contabilității nr. 82 din 24 decembrie 1991*, în “Monitorul Oficial,” p.I, nr. 265/27 decembrie 1991.

⁶¹ *Lege privind organizarea și funcționarea Ministerului de Interne nr. 40/1990*, în “Monitorul Oficial,” p.I, nr. 146/18 decembrie 1990.

⁶² *Legea Arhivelor Naționale nr. 16/1996*, în “Monitorul Oficial,” p.I, nr. 71/9 aprilie 1996.

condițiile și la termenele prevăzute în prezenta lege”⁶³.

O prevedere foarte importantă a Legii 16/1996 și care din păcate este total neglijată, dar dacă s-ar pune în aplicare ar preveni multe situații neplăcute legate de soarta arhivelor unităților desființate sau reorganizate, se regăsește în art. 34 unde se precizează “creatorii și deținătorii de documente sunt obligați să comunice în scris în termen de 30 de zile Arhivelor Naționale, sau după caz Direcțiilor Județene ale AN, documentele care le atestă înființarea, reorganizarea sau desființarea, în condițiile legii”⁶⁴.

În ceea ce privește situația arhivelor de la societățile desființate, art. 18 stipulează: “În cazul desființării, în condițiile legii a unui creator de documente, persoană juridică, fără ca activitatea acestuia să fie continuată de un altul, documentele cu valoare istorică, în sensul art. 2 din prezenta lege, vor fi preluate de AN sau de Direcțiile Județene ale AN, iar cele cu valoare practică, în baza cărora se eliberează copii, certificate și extrase privind drepturile individuale ale cetățenilor, vor fi depuse la Ministerul Muncii și Protecției Sociale, sau la Direcțiile Județene ale acestuia”⁶⁵.

Art. 111 din Instrucțiunile privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente, prevede că în cazul desființării unei unități fără ca activitatea ei să fie continuată de altă unitate, șeful compartimentului de arhivă va întocmi un proces-verbal în prezența reprezentantului Arhivelor Naționale, în care va consemna principalele date despre fond. Procesul-verbal va fi semnat și de membrii Comisiei de lichidare, un exemplar fiind preluat de arhivistul desemnat.

Din punct de vedere juridic, legiuitorul a procedat corect, numai că în mod practic, atâta vreme cât nici Arhivele Naționale, cât nici Ministerul Muncii și Protecției Sociale nu dispun de spații pe plan local pentru preluarea acestor documente rămase fără stăpân, legea nu are aplicabilitate practică.

Apărută ca o necesitate practică, Legea 358 din 6 iulie 2002 pentru modificarea și completarea Legii Arhivelor Naționale nr. 16/1996, modifică art. 18 din lege, obligând Casele județene de pensii să preia documentele referitoare la activitatea de salarizare – personal (cele cu valoare practică) de la societățile desființate⁶⁶. Tot art. 18 mai suportă o adăugire 181 foarte importantă, cu următorul cuprins: “creatorii și/sau deținătorii de documente, persoane juridice, care își schimbă obiectul de activitate, precum și noii deținători care preiau patrimoniul au obligația să dispună măsuri pentru păstrarea, conservarea și evidența arhivei, în condițiile prevăzute de lege... Documentele menționate la aliniatul 2 se depozitează în condiții și în locuri stabilite prin acte bilaterale încheiate cu reprezentanții Arhivelor Naționale...” Mai trebuie semnalată completarea art. 34 care, pe lângă cele prezentate mai sus, obligă societățile înființate, reorganizate sau desființate să comunice Arhivelor Naționale măsurile dispuse în vederea arhivării documentele create sau deținute de acestea”⁶⁷.

Este adevărat că organele chemate prin lege să aplice procedura lichidării judiciare (instanța judecătorească, judecătorul sindic, administratorul, lichidatorul, Adunarea creditorilor și Comitetul creditor) care ar trebui să vegheze din timp ca arhiva să fie prelucrată arhivistic iar documentele să fie pregătite pentru depunere la Arhivele Naționale sau unitățile Ministerului Muncii, nu au avut în mod expres în preocupările lor și arhiva.

Dacă la nivel teoretic lucrurile sunt relativ lămurite, realitatea este din păcate mai mult decât crudă. Așa se explică faptul că noul proprietar sau lichidatorul găsește arhiva părăsită prin pivniță, pod sau alte încăperi și având nevoie de spațiul respectiv, dorește să scape de ea cât mai repede, cea mai utilizată destinație fiind de regulă societățile de reciclare a deșeurilor. Asemenea situații care sfidează legea nu sunt deloc singulare.

În fața acestor situații Arhivele Naționale au avut o logistică insuficientă pentru a preîntâmpina sau face față unor astfel de situații, fapt ce a dat naștere unor întreprinzători privați

⁶³ *Ibidem*

⁶⁴ *Ibidem*

⁶⁵ *Ibidem*

⁶⁶ *Legea pentru modificarea și completarea Legii Arhivelor Naționale nr.16/1996*, în “Monitorul Oficial,” p.I, nr. 476/3 iulie 2002.

⁶⁷ *Ibidem*

capabili să ofere soluții atât de moment cât și de durată. Din păcate însă, Arhivele Naționale au văzut în această apariție privată un "boom" de netolerat, deși acest fenomen este întâlnit nu doar în România ci în mai toate țările europene care au o economie descentralizată, de la Marea Britanie și până la Rusia⁶⁸. În nenumărate rânduri s-a spus că aceste societăți care au ca obiect principal de activitate prestarea de servicii sau păstrarea arhivelor create de diferite societăți comerciale, au profitat și continua să profite mai departe de anumite curențe legislative existente. Este adevărat că acest fenomen al lichidării societăților comerciale aflate în incapacitate de plată a luat o mare amploare după 1996, însă singura modificare a Legii Arhivelor Naționale a venit abia în vara anului 2002, după mai bine de șase ani, perioadă în care s-au întâmplat o sumedenie de lucruri mai mult sau mai puțin plăcute cu arhivele create de aceste societăți lichidate. Din păcate însă, nici modificarea legislativă mult dorită (de care angajații Arhivelor Naționale au aflat din alte surse decât cele firești sau chiar de la lichidatori!) nu a adus prea multă lumină. Ca să fim mai concreți, se impune Direcțiilor Județene ale Arhivelor Naționale și Caselor Județene de Pensii să preia mii de metri liniari de arhivă fără a se pune problema existenței spațiului de depozitare, a rafturilor sau personalului necesar unui astfel de proces mai mult decât complex. În totală discordanță cu Legea Arhivelor Naționale a fost și modificarea legii contabilității (nr.82/1991 - 2001) care pretindea Arhivelor să preia nici mai mult nici mai puțin decât toată contabilitatea primară creată de societățile aflate în curs de lichidare, fără ca măcar să cunoască denumirea exactă, corectă a acestei instituții (în acest act legislativ este scris "Arhivele statului", nici măcar cu majuscula de rigoare!). Revenind la modificarea Legii Arhivelor Naționale și la soluțiile oferite, putem spune, fără nici cea mai mică teamă de a greși, că "operația a reușit însă pacientul a murit" pentru că nici Arhivele Naționale și cu atât mai puțin Casele Județene de Pensii nu au posibilitatea de a pune în practică aceste prevederi legale din motive expuse mai sus. Conducerea Arhivelor Naționale a încercat în mai multe rânduri să ofere soluția unor depozite de salvare eșuată însă din motive financiare, sau chiar tentativa de a separa prin cadru legal arhivele create de instituțiile administrativ-politice, educație, cultură etc de cele cu caracter economic, restrângându-se astfel aria de competență a Arhivelor Naționale asupra creatorilor⁶⁹. Rămâne de văzut în ce măsură o nouă lege a Arhivelor Naționale va rezolva această situație cu care ne confruntăm în momentul de față.

Aceste realități explică oarecum ceea ce se întâmplă astăzi pe piața - serviciile private în arhive. Din acest moment ajungem la oferta privată pusă la dispoziție de mai multe societăți comerciale, cu o gamă diferită de servicii și tarife pe care le vom analiza în cele ce urmează.

Este foarte greu de spus astăzi, cu exactitate, când a apărut munca privată în ceea ce numim "servicii de arhivă" sau chiar arhivistică. Nu trebuie să facem o incursiune în istorie ca să ne dăm seama că ceea ce fac astăzi Arhivele Naționale contra cost făceau persoane fizice, private calificate din cele mai vechi timpuri: păstrarea documentelor, copierea-transcrierea, traducerea, publicarea sau chiar arta legătoriei s.a. Este perfect adevărat că în perioada contemporană nouă lucrurile sau schimbat, elementul privat a luat amploare iar potența economico-financiară și noua tehnologie apărută are un cuvânt din ce în ce mai greu de spus, deloc de neglijat. Deși legislația arhivistică în vigoare prevede obligativitatea desemnării de către creator a unei persoane calificate, numită de noi arhivar, direct răspunzătoare de arhiva pe care au creat-o și o au în păstrare, de cele mai multe ori acest aspect este neglijat în totalitate. Motivul cel mai des întâlnit este cel al economiei de personal, sarcinile fostului arhivar fiind astăzi mult mai complexe (secretariat, curier, responsabil cu apărarea civilă sau pompieri magazioner, administrator etc) și nu de puține ori acest post a fost primul pe lista disponibilizărilor impuse de restructurarea personalului. Aceste sechele de mentalitate, poate specifice doar nouă românilor, care au atins apogeul în perioada 1992 - 1998, sunt într-o scădere

⁶⁸ vezi pe larg un studiu remarcabil al unui arhivist din Ungaria - LAJOS KORMENDY, *Privatisation and Archives*, în Comma, International Journal on Archives, 2001, 1/2, p. 85-91.

⁶⁹ prof. dr. Costin Feneșan, cu ocazia Cercul profesional zona I Satu Mare 2001, în calitate de director general al Arhivelor Naționale, a susținut și argumentat necesitatea și utilitatea restrângerii autorității Arhivelor Naționale și constituirea unui *corp de experți* în prestări arhivistice aflat sub controlul nostru asemeni Barourilor. Aceste chestiuni referitoare la piața privată (model francez) ar fi urmat să intre în noua Lege a Arhivelor Naționale, dar din păcate acest lucru nu s-a produs nici până astăzi.

îmbucurătoare, mulți dintre marii creatori privați începând să conștientizeze rolul și importanța arhivarului într-o societate comercială sau instituție publică, lucru de neconceput în societatea europeană mult visată de structurile noastre politice. Pe acest fond, au început să prindă amploare societățile private, persoanele fizice autorizate și de ce să nu recunoaștem chiar prestatori "la negru", care de cele mai multe ori erau destul de departe de obiectul muncii.

Trebuie făcută totuși distincția între perioada ante și cea post 1989 în ceea ce privește prestările în domeniul arhivelor. Înainte de 1989 disciplina în acest domeniu al arhivelor era incomparabil mai mare decât astăzi, ca să nu mai vorbim de primii ani de după '89, poate și datorită autorității Ministerului de Interne sau chiar a defunctului PCR. Aproape fiecare creator avea propriul responsabil cu arhiva, fapt ce se poate observa și astăzi cu ocazia controalelor efectuate, când se constată o muncă ordonată la un standard profesional destul de ridicat. Cu toate acestea se apela, chiar dacă la o scară mult mai redusă decât astăzi, la serviciile unor prestatori din afară, uneori foști sau chiar angajați ai Arhivelor care în timpul liber ofereau consultanță sau chiar participau direct la unele operațiuni de prelucrare arhivistică, modul de plată variind de la diferite sume de bani, în funcție de mărimea arhivei și complexitatea operațiunilor prestate, și până la plata în natură specifică obiectului de activitate al creatorului (alimente, confecții, încălțăminte materiale de construcții etc). Însă "campionii" acestor prestări rămân legătorii care, fie individual, fie în cadrul unor Cooperative (vezi cooperativele invalizilor) sau tipografii, au pătruns destul de puternic pe piață și treptat și-au extins sfera de activitate și în arhivistică (lucrări de selecționare). O concurență oarecare au reușit să facă arhivarii de valoare și cu experiență de la creatorii importanți de arhivă.

După 1989, această activitate privată tinde să ia o amploare considerabilă. Creatorii au tendința de a renunța la a mai avea un arhivar, preferind să apeleze la o firmă sau persoană calificată în domeniu periodic sau când se impunea acest lucru. Cei mai operativi prestatori s-au dovedit a fi tot legătorii care de data aceasta au obținut chiar autorizații de funcționare de la Consiliile Județene (vezi Asociațiile familiale sau Independenții) sau Camerele de Comerț (SRL). Profitând de segmentul de piață pe care îl aveau înainte de 1989, aceștia au devenit peste noapte "buni arhivari", în ideea de a avea cât mai mult de lucru și implicit o cifră de afaceri cu cât mai multe zerouri. Un lucru foarte trist este acela că Arhivele Naționale nu erau consultate absolut deloc în ceea ce privește calitatea, pregătirea persoanelor sau eliberarea acestor autorizații, fiind totuși singura instituție de acest fel din țară. Altfel spus, orice amator putea să pretindă în schimbul unei sume modice o astfel de autorizație, cu care se prezenta apoi la diverși creatori ca să-și ofere serviciile la preturi sub concurență iar rezultatul era de cele mai multe ori catastrofal. Este la fel de adevărat că nu putem generaliza întreaga situație deoarece între prestatori sunt și persoane respectabile, arhivari sau chiar legători foarte buni care au lăsat în urma lor arhive foarte bine lucrate și la preturi deloc exagerate. Nu trebuie trecută cu vederea implicarea unor foști salariați ai Arhivelor - arhiviști sau arhivari - care odată ieșiți la pensie, sau unii chiar în activitate, au desfășurat astfel de activități de o calitate foarte bună. De asemenea, nu putem omite munca "la negru" sau prestările făcute de persoane fizice pe bază de contract de prestări. Fiscalitatea și birocrăția românească a împins nu de multe ori spre diverse forme de evaziune fiscală pentru a crește cât de cât venitul prestatorului.

Această practică privată va cunoaște însă modificări substanțiale odată cu apariția noii Legi a Arhivelor Naționale și creșterea gradului de implicare a arhiviștilor din sistem pentru stoparea prestatorilor necalificați. S-a trecut la mediatizarea legislației arhivistice prin mas media; s-au făcut instruirii individuale sau colective cu responsabilii de arhivă de la creatori; s-a luat legătura cu managerii instituțiilor și societăților comerciale pentru a li se explica valoarea propriilor arhive și riscul ca acestea să fie distruse de persoane necalificate; a crescut numărul controalelor efectuate de specialiștii Arhivelor Naționale; s-au mediatizat sancțiunile financiare sau chiar penale cuprinse în această lege și nu în ultimul rând li s-au oferit tuturor celor interesați un acces nelimitat și gratuit (față de alte instituții bugetare) la orice consultanță în materie tehnică și legislație arhivistică. La insistențele conducerii Arhivelor Naționale, secretariatul Consiliului Județean a început să țină cont și de părerea sau recomandarea acestei instituții înainte de a elibera autorizații de liberă practică în

domenii ce au ca obiect de activitate si munca cu documentele.

Un moment deosebit de important în ceea ce privește prestarea serviciilor private în domeniul arhivelor la constituit lansarea cursurilor de inițiere si perfecționare arhivistică organizate de Școala Națională de Perfecționare Arhivistică "Aurelian Sacerdoțeanu" București prin Direcțiile județene ale Arhivelor Naționale. Aceste cursuri se adresau atât arhivarilor cu oarecare vechime si experiență - durată o lună, cât si persoanelor care vor să învețe această meserie chiar dacă nu au lucrat niciodată în domeniu - durată trei luni. S-au desfășurat mai multe astfel de cursuri în urma cărora un număr destul de mare de persoane au obținut o diplomă în domeniul arhivisticii care le conferă dreptul de a obține autorizații pentru prestări servicii ca arhivari sau legători - compactori. Desigur că nu toți cursanții au devenit agenți economici, ba din contră, cei mai mulți au urmat aceste cursuri la recomandarea instituției din care făceau parte, însă au fost persoane care au dorit să urmeze acest curs din proprie inițiativă si cu un scop foarte precis: deschiderea unei firme de profil! Dacă este să privim totuși partea bună a lucrurilor, atunci putem avea satisfacția că s-a reușit într-o mare măsură să se scoată forța de muncă necalificată de pe piața arhivelor si să fie lăsat acest segment în mâna unor oameni mult mai bine pregătiți, aflați oarecum sub controlul si într-o permanentă legătură cu Arhivele Naționale.

Dacă situația micilor prestatori se cam încheie aici, acum este rândul marilor ofertanți de servicii în domeniul arhivisticii. Odată cu apariția acestor societăți comerciale au apărut mai multe semne de întrebare: cine sunt, ce vor, de ce au apărut, au sau nu un cadru legal de funcționare, încurcă sau ajută Arhivele Naționale, care este interesul material sau profitul unor astfel de firme etc. La toate aceste întrebări vom încerca să oferim un răspuns la limita legalului si obiectivului, dar pe cât se poate de real, bazându-ne pe realitatea de multe ori crudă cu care se confruntă arhivistul român în munca sa de teren sau în relația cu creatorul sau lichidatorul acestuia.

Când a apărut legea 64/1995⁷⁰ prin care lichidatorii juridici aveau să înceapă un proces lung si anevoios impus de realitățile economice dar mai ales de cele politice (lucru întâlnit de altfel si în țările dezvoltate ale Europei), statul s-a interesat să-si astupe pe cât posibil găurile negre ale unei economii bolnave, subvenționate, prin vânzarea ultimelor bunuri ramase în proprietatea acestor agenți economici falimentari. Situația este identică si pentru firmele constituite după 1990 si care se află în aceeași situație, cu datorii la bugetul de stat (pensii, șomaj s.a.). Avem convingerea că în euforia aceasta de a încheia anumite conturi (sau chiar mușamaliza), statul român nu s-a gândit nici măcar o clipă la patrimoniul documentar al acestor societăți care trebuiau, de multe ori, să moară peste noapte sau pur si simplu nu mai aveau altă soluție. Lichidatorul desemnat de instanțele judecătorești a fost, în mai multe rânduri, identificat ca drept distrugător al acestor societăți, fapt totalmente greșit. Ca si în alte țări, lichidatorul trebuie să mai salveze ceva din ce se poate, să achite creditorii aflat la rândul lor poate în impas datorită unor astfel de falimente, si onoreze obligațiile către bugetul de stat si să achite cheltuielile curente la zi sau prestările care se impun în aceste momente (evaluări de bunuri, diverse expertize, licitații de vânzare etc). Pentru aceste servicii lichidatorii lucrează ca persoane fizice autorizate grupate într-o uniune numită UNPLR, fiecare membru având un număr matricol aparte, sau sub forma unor firme specializate în care se găsesc un număr mai mare de juriști, contabili, evaluatori autorizați etc, cu o logistică bine pusă la punct - bază de date, autoturisme de mai multe tipuri, publicitate, sisteme de comunicare moderne - iar pentru toate aceste servicii ei percep un comision care de regulă este cuprins între 10% - 30%. De controlul acestora se ocupă judecătorii sindici care monitorizează întreaga activitate juridică si financiară a acestora.

În prima fază de funcționare, lichidatorii nu si-au intersectat interesele cu Arhivele Naționale, cu atât mai mult cu cât o lichidare durează de multe ori chiar mai bine de doi ani, iar arhiva este ultima problemă pe ordinea de zi. Nu putem să nu observăm totuși o anumită discriminare sau de ce nu o "atenție" deosebită din partea guvernului pentru anumite societăți lichidate si implicit pentru arhivele acestora chiar dacă măsurile luate încălcau Legea Arhivelor

⁷⁰ *Lege privind procedura reorganizării și lichidării judiciare, nr. 64 din 22 iunie 1995, în "Monitorul Oficial", partea I, nr. 130 din 29 iulie 1995.*

Naționale (vezi cazul F.P.S., Bancorex, Credit Banck, B.I.R. s.a.).

Odată cu trecerea timpului, lichidatorii au ajuns la finalizarea procedurii pentru care au fost desemnați de instanță, moment în care a apărut problema arhivei creată de societatea lichidată. Această problemă a mai fost în discuție și în epoca de glorie a FPS-ului, însă pe atunci mai exista o șansă ca o societate să fie vândută unui singur ofertant care păstra profilul societății și, cu oarecare indulgență, era dispus să păstreze arhiva fostului proprietar chiar dacă nu prea exista o stipulare legală în acest sens. De această dată însă, lucrurile cunosc o altă dimensiune: vânzarea se face de foarte multe ori pe bucăți, iar cel care cumpără clădirea are cu totul alte interese decât să păstreze arhiva fostei societăți, fapt ce implică răspundere și o anumită cheltuială. Nu puține au fost cazurile când cumpărătorul a făcut o investiție doar pentru a exploata terenul și nu construcția sau utilajele păstrate, urmând în scurt timp să demoleze tot ce este construit. În fața acestei situații, lichidatorul se adresează Arhivelor Naționale (sau Direcțiilor Județene) pentru rezolvarea situației (ca să nu includem aici pe cei care îi interesează aproape deloc problema arhivei și rezolvă situația într-un mod pe care noi refuzăm să acceptăm că se practică!). Acesta este momentul cel mai important al relației lichidator - Arhivele Naționale și care de cele mai multe ori a dat naștere celui de-al treilea factor implicat - societatea privată. Cu puțină atenție putem găsi deja o parte din răspunsurile la întrebările formulate anterior! Pentru exemplificare vom prezenta un caz fictiv, ipotetic dar cu multe implicații în realitatea cotidiană - un lichidator oarecare ce apelează la serviciile Arhivelor Naționale pentru a clarifica situația fondului arhivistic crea de o anume societate ajunsă în stare de lichidare.

Ce speră lichidatorul atunci când se adresează Arhivelor? În primul rând vine cu doleanța clasică: "scapă-mă domnule de asta" (arhiva, n.n.)! Răspunsul arhivistului îl va aduce pe lichidator cu picioarele pe pământ și îi explică acestuia grava criză de spațiu cu care se confruntă, diversele custodii pe care le are te miri unde pentru a mai depozita oarece arhivă de o importanță mult mai mare decât cea lichidată, sau că sunt instituții cu arhive foarte valoroase ce nu pot fi preluate tot din acest motiv. Cât despre partea financiară pentru eventuale construcții de depozitare nici nu poate fi vorba. Cu toate acestea, arhivistul sau arhiviștii desemnați cu astfel de probleme, se deplasează la fața locului unde se află societatea în cauză pentru a constata realitatea. De cele mai multe ori, aceste arhive se află într-o stare jalnică (predomină numărul Agromec-urilor), condițiile de păstrare sunt improprii, lipsesc instrumentele de evidentă, documentele nu au fost supuse prelucrării de ani de zile iar despre nomenclator nici nu poate fi vorba. În acest moment se recomandă lichidatorului ca în cel mai scurt timp posibil arhiva în cauză să fie supusă operațiunilor arhivistice care se impun conform legislației în vigoare, existând astfel riscul ca acesta să fie amendat sau chiar mai mult, iar după prelucrare cantitatea de arhivă rămasă scade simțitor, ceea ce mărește șansele ca aceasta să fie preluată de Arhivele Naționale sau alți păstrători. În situația în care societatea în cauză mai are un singur angajat și poate ceva paznici, este foarte greu ca recomandările arhivistului să fie duse la bun sfârșit, iar acuza că aceste îndrumări trebuiau făcute atunci când societatea încă funcționa, este mai mult decât relativă dacă ne gândim la aria teritorială a unui județ, la numărul mare de creatori care trebuiesc controlați, personalul redus cu care funcționează Arhivele Naționale, situația materială de cele mai multe ori precară și, de ce nu, creșterea numerică a societăților lichidate, factori ce fac munca arhivistului deosebit de dificilă.

În situația expusă arhivistul trebuie să aleagă între două "rele": să asiste pasiv la distrugerea fondului arhivistic în cauză sau să permită implicarea unei firme private care să prelucreze arhiva (fondare, ordonare, inventariere, selecționare, legatorie etc), fapt ce poate însemna salvarea acesteia.

Judecând lucrurile în mod realist, avem convingerea că aproape oricare dintre noi îmbrățișează (chiar dacă se tem să recunoască) varianta a doua, sau răul mai mic".

După finalizarea prelucrării în cauză, arhivistul constată calitatea lucrării efectuate care, să presupunem, este corect executată, dar în același timp observă că mai rămâne o cantitate apreciabilă de documente a căror soartă este relativ incertă. Dacă unele fonduri create de alte societăți lichidate până în acel moment au fost preluate fie de Arhivele Naționale sau alte societăți apropiate ca profil de societatea în cauză, sau rezolvate custodii gratis unor relații particulare - individuale, de această

dată lucrurile nu-si mai găsesc o astfel de rezolvare. După mai multe așteptări și corespondențe cu Arhivele Naționale, lichidatorul (aflat și sub presiunea încheierii procesului de lichidare dar și sub teama și răspunderea pe care o impunea Legea Arhivelor) începe să fie din ce în ce mai interesat de oferta privată pentru rezolvarea definitivă a acestei probleme.

Cine sunt aceste societăți private care au o astfel de activitate? Profitând de realitatea cu care se confruntă Arhivele Naționale și de un oarecare vid legislativ, în ultimii doi ani au început să apară mai multe firme, unele cu denumiri specifice chiar, care oferă beneficiarului toată gama de servicii specifice acestui domeniu de activitate, mergând până la preluarea fondurilor arhivistice de la societățile lichidate, și nu numai, în depozite proprii, urmând apoi să elibereze la cerere adevărurile după documentele păstrate. Astfel de societăți au apărut pe tot cuprinsul țării, mai ales în București: Compania Română de Arhivare - București, Nord Arhiv - Fălticeni, Hart Document Company - București, Arhiva SM – Satu Mare, s.a.⁷¹. Nu numai că reușesc să funcționeze, dar mai nou încearcă să-si constituie depozite în teritoriu sau să transfere fondurile din județele de proveniență la depozitele prestatorului, lucru mai mult decât greșit. Așadar, ipoteticul nostru lichidator analizat în materialul de față, decide să apeleze la o astfel de firmă care întocmește procesul verbal de predare - preluare model anexa 6 din Instrucțiuni, anexează inventarele documentelor permanente cât și al celor expiabile, verifică metrajul final și fixează prețul de depozitare pe o perioadă nelimitată. Bineînțeles că în contractul încheiat între lichidator și ofertant, vizat de judecătorul sindic implicat în această cauză, se vor găsi mai multe amănunte legate de obligațiile firmei care a făcut preluarea, inclusiv o clauză prin care Arhivele Naționale pot la orice oră să preia acest fond sau fonduri păstrate în sistem privat, nemaivorbind de accesul nelimitat al arhivistului la aceste documente. În momentul preluării efective, Arhivele Naționale au fost anunțate și s-a predat către acestea un exemplar din procesul verbal de predare - preluare. Solicitățile ulterioare ale populației referitoare la aceste fonduri vor fi îndrumate către firma care are în păstrare arhiva în cauză. De asemenea, firma a respectat inclusiv art. 34 din legea 16/1996, anunțând Arhivele Naționale de constituirea sa.

Iată un posibil scenariu ce nu ar trebui să ne sperie atâta timp cât nu implică un efort de spațiu sau chiar financiar din partea Arhivelor Naționale și el poate fi controlat îndeaproape chiar și cu legislația actuală. Nu trebuie să facem apel la istorie pentru a vedea că astfel de practici s-au mai întâlnit, exceptând doar partea financiară: fonduri școlare sau ale unor întreprinderi păstrate în cu totul alt loc decât cel de origine.

În anexele lucrării vom vedea concret și în amănunt care este oferta concretă a unor astfel de firme și chiar câteva exemple nelocalizate ale activității lor, după care se pot trage mai multe concluzii. Personal, avem convingerea că astfel de societăți, atâta timp cât ele sunt controlate, monitorizate de angajații Arhivelor Naționale și se obligă să predea la cererea noastră în cel mai scurt timp posibil a fondurilor arhivistice deținute pentru păstrare când spațiul ne va permite, pot fi o soluție de moment pentru instituția noastră, sau dacă doriți, o variantă privată a depozitelor de salvare, idee propusă chiar de conducerea Arhivelor Naționale nu cu mult timp în urmă.

CONCLUZII

Este perfect adevărat că la nivel de țară s-au întâmplat mai multe ilegalități în ceea ce privește constituirea acestor societăți, modul de lucru (de exemplu selecționarea documentelor după preluare), personalul folosit, refuzul de a colabora sau pur și simplu evitarea Arhivelor Naționale, fapte regretabile completate nu de puține ori cu neglijența (sau interesul) unor lichidatori care au adus serioase prejudicii Arhivelor Naționale. Important este însă ca aceste nereguli să fie oprite cât mai curând posibil, deoarece, peste câțiva ani, se va conștientiza că sistemul Arhivelor Naționale este coautor la cel mai grav "genocid documentar" din istoria modernă a României. Lăsând orgoliile și micile animozități de-o parte, ar fi bine să privim părțile bune ale ofertei private în domeniul arhivelor și, de ce nu, să încercăm o colaborare profesională pentru că, în fond, este o mână întinsă nouă în momente nu tocmai fericite pentru existența noastră. Dacă s-a reușit o astfel de sincronizare

⁷¹ Aceste informații au fost obținute cu bunăvoința unei firme de lichidare care a primit mai multe asemenea oferte.

profesională cu societățile recuperatoare de maculatură (nu puține la număr) ce nu acceptă nici o preluare de arhivă fără avizul nostru, considerăm că se poate continua această colaborare și cu celelalte instituții implicate în acest nedorit dar firesc proces de lichidare judiciară, idee împărtășită (chiar dacă discret) de cei mai mulți arhiviști. Chiar dacă este doar o soluție de moment, ea trebuie aplicată. Însă pentru ca prevederile legale să-și găsească aplicabilitate este imperios necesar ca atât Ministerul de Interne, în virtutea atribuțiilor sale cu privire la Arhivele Naționale, cât și Ministerul Muncii să se implice cu toată responsabilitatea în soluționarea problemelor legate de spațiu, astfel încât arhivele unităților lichidate să-și urmeze cursul legal. Acest demers trebuie sprijinit permanent atât la nivel central, cât și pe plan local. De asemenea, arhiviștii trebuie să-și intensifice activitatea de îndrumare și control, mai ales acolo unde au loc lichidări sau reorganizări, atrăgând în mod special atenția judecătorului sindic asupra importanței și valorii documentelor în cauză.

BIBLIOGRAFIE

1. KORMENDY, Lajos, *Privatisation and Archives*, în Comma, International Journal on Archives, 2001;
2. MERA, Laurențiu, *Îndreptar arhivistic pentru personalul care creează, păstrează și folosește documente*, Cluj Napoca, 2001;
3. *Legea privind organizarea și funcționarea Ministerului de Interne nr. 40/1990*, în “Monitorul Oficial,” p.I, nr. 146/18 decembrie 1990;
4. *Legea contabilității nr. 82 din 24 decembrie 1991*, în “Monitorul Oficial,” p.I, nr. 265/27 decembrie 1991;
5. *Lege privind procedura reorganizării și lichidării judiciare, nr. 64 din 22 iunie 1995*, în “Monitorul Oficial”, partea I, nr. 130 din 29 iulie 1995;
6. *Legea Arhivelor Naționale nr. 16/1996*, în “Monitorul Oficial,” p.I, nr. 71/9 aprilie 1996;
7. *Legea pentru modificarea și completarea Legii Arhivelor Naționale nr.16/1996*, în “Monitorul Oficial,” p.I, nr. 476/3 iulie 2002.